

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті досліджується політика Української Центральної Ради стосовно сфери міжетнічних відносин. Автори розглядають основні напрями національної політики за часів Центральної Ради, аналізують правові акти та історичні події, пов'язані з вирішенням національного питання в роки Української революції, визначаючи його одним із найважливіших складових процесу державотворення.

Ключові слова: Українська національна революція, Центральна Рада, національна політика, національні меншини, міжетнічні відносини.

Національно-державне самовираження завжди вкрай важливий фактор розвитку кожної держави. Питання національної політики є надзвичайно гострим у наш час, коли росія розв'язала проти України повномасштабну війну, прикриваючись гаслом захисту російськомовного населення різних частин нашої території. Питання боротьби з агресією, поза всякий сумнів, вимагає єдності українського народу, і не тільки українців як етносу, а й усіх, хто живе в Україні, обстоює її суверенітет і територіальну цілісність та вважає себе її громадянином. Важливого значення тут набуває виважена національна політика, яка забезпечує етнополітичний консенсус, міжетнічна злагода і толерантність.

Питання етнополітики і міжнаціональних відносин було одним із найскладніших і в роки Української національної революції 1917 – 1921 рр. Керівництво Української Центральної Ради, створеної у березні 1917 р., поставило собі за початкову мету затвердження принципу автономії та федералізації. Одним із основних завдань новоствореної влади було вирішення національного питання на теренах України, розбудова толерантних відносин з національними меншинами, їх залучення до українських визвольних змагань. Слід зауважити, що в країні чверть населення складали національні меншини. Відповідно до даних статистики, на початок 1917 р. тут проживали представники 20-ти національностей [1, с. 8]. Найчисельнішими спільнотами були росіяни, євреї, поляки, німці, татари, угорці, вірмени, молдаване, чехи, словаки, греки, болгари та ін., їх загальна частка перевищувала 25% населення [2, с. 182]. Тому в багатоетнічному суспільстві гостро постала проблема визначення правового статусу національних меншин та забезпечення їх права на самовизначення.

Підґрунтям для формування політичної програми Центральної Ради у вирішенні цього питання стала теоретична концепція М. Грушевського, який вважав національні меншини України потужною соціальною базою Української революції [3, с. 111]. У праці «Народностям України» він зазначав, що «повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна

затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свобідного розвитку своєї культури і національної стихії» [4, с. 135].

Влада публічно виступала за рівність усіх націй, відновлення прав та потреб представників усіх національних меншин. У документах Центральної Ради наголошувалося на проголошенні «територіальної автономії України з державною українською мовою, із забезпеченням прав національних меншин...» [5, с. 88 – 89].

У квітні 1917 р. було скликано Український національний Конгрес, де було прийнято ряд резолюцій, зокрема, і ті, що стосувалися національної проблеми: «Згідно з історичними традиціями і сучасними реальними потребами українського народу з'їзд вважає, що тільки широка автономія України забезпечить потреби українського народу і всіх інших національностей, котрі живуть на українській землі...». Основною темою дискусій, які розгорнулися під час Конгресу, були роль і місце національних меншин не тільки в українській революції, але й у майбутній українській державі. Учасниками конференції було прийнято ряд рішень, згідно з якими одним із принципів української автономії є забезпечення прав етнічних меншин в Україні, розвиток національних мов та культур. Центральній Раді було передано право набрати до свого складу 15-20 % представників національних меншин [6, с. 205]

Наступним кроком, який здійснила влада задля вирішення питання національних меншин, стало звернення Центральної Ради від 3 червня 1917 р. до усього українського народу із закликом «організувати і приступити до скорішого закладання підвалин автономного ладу України». Звернення знайшло своє відображення на сторінках І Універсалу УЦР, де було визначено її чітку позицію: «В городах і тих містах, де українська людність живе всуміш з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди і порозумітися з демократією тих національностей і разом із ними приступити до підготовки нового правильного життя» [5, с. 104 – 105]. Слід зазначити, що у всіх своїх публічних виступах голова ЦР М. С. Грушевський завжди наголошував, що домогтися майбутньої автономії у складі Російської республіки можна лише шляхом згуртованості усіх національних меншин, які проживають на території України [7, с. 120].

28 червня Центральною Радою було прийнято «Постанови комісії у справі проєкту поповнення національного складу Української Центральної Ради представниками народів, що живуть на Україні в меншості». У документі закладаються положення, згідно з якими визначається необхідність у переформатуванні національної Української Центральної Ради в Тимчасовий Крайовий Парламент. Було ухвалено рішення стосовно скликання територіальних зборів. Усе це повинно було бути виконаним після доповнення складу Ради представниками національних меншин [6, с. 206]

Центральна Рада досить плідно співпрацювала із неукраїнськими громадськими організаціями, що віднайшло своє відображення у II Універсалі від 16 липня 1917 р., де наголошувалося, що Генеральний Секретаріат було створено заради виконання ним розпорядчих функцій «завідування справами внутрішніми, фінансовими, продовольчими, земельними, хліборобськими, міжнаціональними і

іншими в межах України». Цей орган повинен ефективно виконувати усі проекти законів, котрі готує Центральна Рада щодо утвердження автономного устрою України. Структура Секретаріату в сфері задоволення потреб та прав національних меншин передбачала створення окремого підрозділу – секретарства з питань міжнаціональних справ. Вагомим досягненням у забезпеченні прав національних меншин стало врегулювання мовного питання. Статут Секретаріату передбачав забезпечення функціонування російської, єврейської та польської мов, зокрема публікацію правових актів цими мовами. Мовні права національних меншин враховувалися і у виборчому законодавстві.

Наступним кроком у налагодженні життя представників національних меншин стала участь 11 липня 1917 р. 18 осіб, делегованих різними нацменшинами, до засідання роботи Малої Ради, що була утворена в квітні 1917 р. З перших днів свого функціонування Мала Рада існувала як виконавчий комітет при Центральній Раді, а після створення Генерального Секретаріату в її обов'язки входили підготовчі та законодавчі функції між сесіями Центральної Ради. З 30 липня до складу ЦР увійшли представники усіх національних меншин які проживали в Україні, загальна їх кількість становила 202 члена і 52 кандидата [5, с. 125]. Таким чином, у Раді та органах виконавчої влади забезпечувалося пропорційне представництво національного складу населення українських земель.

III Універсалом ЦР від 7 листопада було затверджено вже існуючу позицію влади «твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей на Україні суціль» [5, с. 356]. Такий крок був позитивно зустрінутий представниками національних меншин. Так, у привітальному слові з нагоди проголошення Української Народної Республіки депутат від соціалістичної єврейської робітничої партії Літваков виразив очікування на те, що «в новій державі добре житиметься усім народам» [5, с. 397].

У діях Ради простежується певна послідовність, на що вказує такий крок, як підвищення у статусі віце-секретарів у справах національних меншин до рівня рівноправних Генеральних секретарів. В наступному, IV Універсалі, було проголошено: «Всі демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом: «Українська Центральна Рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Українській Народній Республіці нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9-го січня...» [8, с. 104].

Позиція очільників уряду чітко прослідковується і у Законі УНР про громадянство від 2 березня 1918 р., де зазначалося, що громадянами Української держави можуть бути всі мешканці України незалежно від їх національної приналежності [8, с. 173 – 174].

29 квітня 1918 р. було ухвалено «Статут про Українську Народну Республіку» (Конституцію), яка стала вершиною законотворчої діяльності Центральної Ради. До Конституції під назвою «Національний союз» увійшов текст закону про національно-персональну автономію, згідно з яким національним меншинам гарантувалися особливі права: «Кожна з населяючи Україну має право в межах Республіки на

національно-персональну автономію, цебто право на самостійне устроєння свого національного життя, що здійснюється через органи влади Національного Союзу, влада якого поширюється на всіх його членів, незалежно від місця поселення в УНР» [8, с. 335]. Право на автономію автоматично визнавалося за трьома найбільшими національними групами, що проживали в Україні – росіянами, євреями і поляками. Решта національних меншин мали отримати таке право за умови, якщо їх петиції про необхідність автономії наберуть щонайменше 10 тис. голосів. На жаль, даний юридичний акт так і не отримав юридичної сили у зв'язку із складними внутрішньо та зовнішньо політичними чинниками, які призвели до приходу до влади уряду Гетьмана П. Скоропадського [9, с. 143].

Отже, Центральною Радою був започаткований процес формування української державної етнополітики. У вкрай важких політичних і соціально-економічних реаліях українська держава шукала і знаходила шляхи оптимального врегулювання отриманої у спадок від російської імперії етнопонаціональної проблеми. Їй вдалося за короткий термін закласти ґрунтовний рівень демократичності та гуманності щодо національних меншин та розпочати процес залучення до державотворчих процесів представників кожної національності, яка проживала на території України.

Джерела та література:

1. Котляр Ю.В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931). Київ, Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. Кн. 1. 156 с.
2. Макаренко Т. П. Національна політика Центральної Ради в умовах незалежності УНР (січень – квітень 1918) // Історичні записки. Збірник наукових праць. Луганськ. 2003. 300 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www. into-library com.ua/books-book-190.html>).
3. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX століття. К: Генеза. 1996. 356 с.
4. Грушевський М. Народностям України // На порозі нової України. Нью-Йорк – Львів – Торонто – Мюнхен. 1992. 278 с.
5. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: у двох томах. К: Наукова думка., 1996. Т. 1. 590 с.
6. Грищенко Ю. Національне питання в Україні у 1917–1921 роках. Український історичний збірник, Вип. 18, 2015. С. 204 – 212.
7. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. К: Т-во «Знання» України., 1991. 240 с.
8. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: у двох томах. К: Наукова думка, 1996. Т. 2. 587 с.
9. Макаренко, Т. П. Проблема захисту прав національних меншин в добу Української Центральної Ради. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(20). 2006. С. 140-143